

ЛІНГВІСТИЧНЕ ПОТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПОРІВНЯННЯ»

У статті зроблено спробу визначити поняття «порівняння» у застосуванні до структури порівняльних конструкцій та з'ясувати особливості їхньої семантики.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, компоненти порівняльної конструкції: суб'єкт, об'єкт, основа, порівняльна синтаксема, підрядне порівняльне речення, семантика, семантико-синтаксичні відношення.

Проблема “порівняння” визначення місця та функцій порівняльних конструкцій у системі мовних одиниць української мови віддавна цікавила філософів і логіків. Проте, в мовознавчих працях порівняння на сьогодні більш-менш опрацьовано як мовний засіб художнього зображення дійсності. За О.О.Селівановою, порівняння визначено як стилістичну фігуру: «Порівняння – стилістична фігура, представлена різними синтаксичними конструкціями, що відображають мисленнєву операцію поєднання обох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установаження аналогій між ними»[6:475]. Цьому аспектові присвятили свої праці українські дослідники художнього тексту С.Я.Єрмоленко, Н.М.Сологуб та інші мовознавці.

Дослідженню формально – граматичної природи порівняльних конструкцій присвячено праці І.К.Кучеренка «Порівняльні конструкції мови в світлі граматики». М.І.Вихристюк і М.С.Заборної. Як функціонально-семантичну категорію порівняння розглядала Н.П.Шаповалова. Аналізові підлягали орудний порівняння (М.Я.Плющ,) порівняльні синтаксичні конструкції (І.Г.Чередниченко, Р.О.Христіанінова, Д.Х.Баранник). Різні аспекти порівнянь в українській мові стали предметом дисертаційних досліджень Г.Я.Довженко [1969], Л.В. Голоюх [1996], М.С. Заборної [1997], Н.П. Шаповалової [1998], Л.В. Прокопчук [2000], С.М. Рошко [2001]. У російському мовознавстві порівняльні конструкції досліджували М.І.Черемисіна, Н.О.Широкова, В.М.Огольцева, П.А.Морозов, В.В.Образцова, М.І.Плющ – Високопоясна та ін. Причому аналіз різних типів конструкцій проводився на матеріалі художньої літератури. У вивченні граматичної природи порівнянь функцій у різних стилях мови у вітчизняному мовознавстві дотепер зроблено недостатньо. Поглибленої інтерпретації вимагає і поняття «порівняння». З'ясування його сутності як мовного явища усе ще викликає труднощі.

Порівняння з логічного погляду – це один із засобів пізнання світу, це акт думки, який полягає в “зіставленні об'єктів з метою встановлення їх відношень” [1:353], найважливішим із яких є “відношення тотожності (рівності) й відмінності” [1:353]. Здатність людського мислення зіставляти, порівнювати явища об'єктивної дійсності знаходить реалізацію в мові. Отже, порівняння, з одного боку – засіб пізнання світу, “ виявлення рис схожості або відмінності між ними (чи того й того разом),[9:455] а з іншого – його результат, оформлений у вигляді компонентів тексту. З погляду лінгвістичного порівняння – це, насамперед, “мовна конструкція, що реалізує пізнавальний акт ” [4:6], тобто утворення, основу змісту якого становить компаративна семантика.

Важлива роль порівнянь у мисленні людини, її пізнавальній діяльності зумовила їхнє активне використання в мові. Водночас на тлі різноманітних мовних явищ порівняння виділяються не тільки широким застосуванням, а й різноманітністю структури, граматичних значень, специфікою реалізації компаративного змісту.

Порівняльні конструкції розглядаються з урахуванням логіко-граматичної моделі порівняння, структура якої є наслідком поєднання 4-х складників:

а) предмета (суб'єкта) порівняння (компаранта) – тобто, предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого;

б) образу (об'єкта) порівняння (компаратора) – того, з чим порівнюється суб'єкт, тобто, предмета чи явища, що має яскраво виражені й добре відомі мовцєві ознаки й унаслідок цього використовується ним для характеристики пізнаваного;

в) основи порівняння – ознаки (або ряд ознак), за допомогою якої здійснюється акт порівняння;

г) показника порівняльних відношень – засобу мовного оформлення порівняльної семантики.

Показник порівняльних відношень відіграє вирішальну роль у реалізації компаративного змісту в чотириелементній моделі порівняльної конструкції (“суб'єкт” – “об'єкт” – “основа” – “показник”), оскільки забезпечує її цілісність. Тобто, між компарантом і компаратором не існує реального зв'язку,

він виникає лише у свідомості мовця, який прагне відтворити певну ситуацію дійсності. Так, у реченні *В нову хату ідуть твої діти з сміхом, з піснею, як вознем* (В.Симоненко) наявні компарант – “*діти*”, компаратор – “*вознем*” і показник порівняння *як*, без якого компаративна семантика не реалізується, тобто поняття “*діти*” й “*вознем*” мисляться не як компоненти порівняльної конструкції, а як окремі факти дійсності. Компаративна ж конструкція функціонує за умови специфічних семантичних відношень між суб’єктом і об’єктом порівняння (компаративної константи й компаративного контрасту [8:229-230]), які не дозволяють ототожнювати суб’єкт і об’єкт, але не позбавляють мовця сприймати їх як співвідносні одиниці. Обидва типи відношень обумовлені показником порівняльної семантики.

В інших порівняннях, складніших за будовою, наявна основа порівняння, тобто ознаки порівнюваних предметів чи явищ: *Душа ласкава, наче озеро, і трохи синім віддає...* (В.Стус). Основою порівняння є якість душі, виражена прикметником *ласкава*, і стан, в якому перебуває озеро у тиху і сонячну погоду.

В основі порівняння може бути не тільки атрибутивна ознака, але й предикативна, виражена формами дієслова: *Суха, порепана дорога повзе, як спраглий крокодил* (Л.Костенко). Порівняння може мати і ширшу основу, коли ґрунтується не на одній якійсь ознаці, а на кількох: *Застерігає доля нас зарання, що калинова кров – така густа, така крута, як кров у наших жилах* (В.Стус); *Немов чарівні декорації – жасмин, троянди і бузок. Кузики мамині, три грації, як три принцеси із казок* (Л.Костенко); *А творчість завжди мрійна і тривожна, Немов травнева неспокійна ніч* (В.Симоненко). У таких порівняннях за основу виступають слова, словосполучення, а іноді й речення, які конкретизують ознаки.

Основа порівняння виступає самостійно. Не завжди предмет і його ознака розкриваються в одному реченні, що має у своєму складі порівняльну конструкцію. Залежно від складності основи порівняння остання може становити собою цілі описи, що займають сторінки тексту.

У межах порівняльних конструкцій складним реченням властива специфіка реалізації компаративної семантики. Вона виявляється, по-перше, щодо простих речень, по-друге, зумовлюється структурно-семантичною різноманітністю парадигми складних речень. У цьому аспекті постає проблема класифікації складних компаративем з метою послідовного й повного їх аналізу.

У складному реченні на структурно-семантичному рівні виділяються складні компаративем: а) нечленованого типу; б) членованого типу; в) контаміновані (з ознаками як членованого, так і нечленованого типів). У межах кожного розрізняють окремі структурно-семантичні види.

Визначальною ознакою нечленованих компаративем є віднесеність підрядної частини до одного слова головної, тобто прислівний зв’язок. У головній частині опорне співвідносне слово передбачає поширення своєї семантики за рахунок підрядної частини, яка приєднується за допомогою сполучного засобу. Отже, “зв’язок нечленованих речень характеризується передбачуваністю” [5:108], оскільки семантичне і граматичне поширення головної частини за рахунок підрядної забезпечує її “конструктивне і смислове завершення” [5:103].

Підрядна частина членованих компаративем пояснює зміст головної частини в цілому. Зв’язок між головною і підрядною частинами є граматично й семантично непередбачуваним і виражається, на відміну від утворень попереднього класу, порівняльними сполучниками (реальної та ірреальної семантики). Проте не завжди чіткою є межа між названими конструкціями.

Зокрема в традиційну систему членів речення компонент порівняння не вкладається. Тому підрядну частину складнопідрядних речень не можна було виділити як таку, що конкретизує значення якогось члена чи навіть обставини головного речення з погляду її якісних чи кількісних ознак і відповідає на питання *як? Яким способом? Якою мірою? Наскільки?*

У логічній класифікації традиційно залежно від того, який відтінок значення має підрядна частина – якісний, кількісний чи порівняльний – розрізняли складнопідрядні з підрядними способу дії, міри або ступеня. У сучасному мовознавстві існує думка, згідно з якою порівняльні конструкції кваліфікують як специфічний різновид у межах обставинних способу дії, які поділяють на непорівняльні і порівняльні. До підрядних частин непорівняльних належать такі, в яких дії головної і підрядної частин зіставляються без їх порівняння. Складнопідрядними з підрядними порівняльними називають такі конструкції, в яких дія головної частини порівнюється з дією підрядної частини [5:113]: *Чого б тепер я тільки не віддавав, Щоб тільки знову все було так само, Як я у вірші цьому пригадав* (В.Симоненко); *А то були якісь магічні пальці. Вони німіли на якомусь “фа”. І прислухались... І боялись фальші так, як боїться і моя строфа* (Л.Костенко). Однак таке трактування викликає заперечення в

силу неоднакового ступеня вияву компаративної семантики в складних реченнях, слабкої диференційованості їхніх значень. Так, якщо М.С.Заборна обґрунтовує функціонування двох різновидів складнопідрядних речень способу дії, то І.К.Кучеренко дотримується протилежного погляду, не визнаючи такої диференціації. На його думку, Сама назва “порівняльні” не говорить ні про значення, ні про функції в складнопідрядних, а лише про спосіб вираження значення. Найбільш виразною особливістю цих підрядних речень є вираження значення за допомогою порівняння, саме ця риса покладена в основу виділення їх у класифікації як окремий тип поряд з іншими». Учений зазначає, що за цієї обставини класифікація речень стає непослідовною, побудована на різних основах: «якщо виділити окремо тип так званих “порівняльних”, то до їх складу ввійдуть різні за природою підрядні речення через те, що за допомогою порівнянь можна виражати різні значення...» [7:70-72].

Міркування І.К.Кучеренка досить переконливі, якщо витлумачувати порівняння саме як спосіб вираження значення, адже за допомогою порівняння може виражатися різна семантика (означальна, міри, ступеня, способу дії тощо), реалізація якої можлива і без застосування порівняння.

У цьому зв'язку слід наголосити, що в термін порівняння закладено широкий зміст, тобто порівняльними можуть бути будь-які мовні конструкції, у яких наявний намір порівняння, і кваліфікувати їх як компаративеми. Щодо конструкцій, порівняльних “за способом вираження значення” [7:72], які більшість мовознавців визначають як підрядні порівняльні речення на підставі вираження порівняльних відношень, «є всі підстави виділяти порівняльні речення в окремий тип» [7:577], а в межах порівняльних конструкцій треба кваліфікувати як власне порівняльні, оскільки вони є порівняльними і за значенням, і за способом вираження семантики порівняння. Відповідно до такого потрактування поняття «порівняння» аналізу підлягають усі засоби мовного вираження порівняльних відношень у структурі простого і складного речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия: в 30-ти томах. – М.: Советская энциклопедия, 1970-1978. – Т.24. – Кн.1. – 353 с.
2. Голоюх Лариса Василівна. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): Дис. Канд. Філол. Наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. — К., 1996. — 225с.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч.1. – К.: Вища школа, 1972. – 402с.
4. Кучеренко І.К. Категорія відмінка в сучасній українській літературній мові. – Львів, 1961. – С. 6-52.
5. Мейеров В.Ф. Компаративные устойчивые фразы (семантика, позиция, функция) // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Вып. 2. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. Ун-та, 1974. – С.73-89.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. –Полтава:Довкілля. – К.,2006. – 716с.
7. Славинський М. На перевалі, перед новими верстами //Літературна панорама. – К.,1986.- 650 с.
8. Сучасна українська літературна мова / Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та інші. – К.: Вища школа, 1997. – 494с.
9. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2000. – С.467-470.
10. Шаповалова Наталія Петрівна. Функціонально- семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: Дис... канд. Філол. Наук: 10.02.01 / Донецький держ. Ун-т. — Донецьк, 1998. – 180с.

The article attends to define the concept of comparison in applying to the structure of comparative constructions and to find out features of their taxonomy.

Key words: comparison, comparative construction, components of comparative constructions: subject, object, basis of comparison, comparative syntax me, subordinate comparative clause, semantics, semantic and syntactical relations.

В. Г. Стахова

ЗМІСТОВІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ В КОНТЕКСТІ ДИСКУРСИВНОЇ ТИПОЛОГІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності медійного дискурсу, його дискурсивних ознак, змістових та структурних особливостей у системі ЗМІ, ЗМК та в контексті дискурсивної типології.

Ключові слова: дискурс, медійний дискурс, ЗМІ, ЗМК, преса, радіо, телебачення, інформація, таксономія дискурсу.

Відомий вислів: «Хто володіє інформацією, той володіє світом» сьогодні актуальний, як ніколи. Час на зламі ХХ-ХХІ ст. позначений становленням інформаційного суспільства, яке змінило суспільство постіндустріальне. У книзі «Третя хвиля» О. Тоффлер передбачливо називає володарів «ключів влади» нової епохи: результативні науково-технічні дослідження, високий життєвий рівень населення і розвинута система масових комунікацій. [13] Саме останні в наш час слугують компасом для орієнтування у подіях, що відбуваються постійно не лише навколо нас, а й одночасно в інших